

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І
ТЕХНОЛОГІЙ

ВІСНИК КУРАТОРА

№ 75
(листопад)

ДНІПРО
2023

Укладач:
С. П. Лагдан

Рекомендовано Вченою радою університету
(протокол від 29.11.2023 № 4)

Вісник куратора: методичні матеріали для проведення інформаційно-просвітницької та виховної роботи [електронне видання] / укл. С. П. Лагдан; Український державний університет науки і технологій. 2023, № 75 (листопад). 40 с.

У номері розглянуто волонтерську діяльність як одну з форм громадської активності та громадянської культури, а також форму виховання молодих людей, спрямовану на безкорисливу суспільно необхідну діяльність. Описано розвиток волонтерського руху від Київської Русі до сьогодення, сучасні напрями волонтерської діяльності.

Рубрику «Згадаймо ці дати» презентують відомі українські діячі-ювіляри: брати композитори Платон та Георгій Майбороди, «академік людських сердець» кардіохірург Микола Амосов, непокірний син свого часу, представник «розстріляного відродження» Микола Хвильовий, народний художник України, скульптор Василь Фещенко.

Лл. : 8.

© Лагдан С. П., укладання, 2023
© Укр. держ. ун-т науки і технологій, 2023

ЗМІСТ

1. Волонтерська діяльність в Україні	4
2. Майбородівська рапсодія (до 105-річчя від дня народження Платона Ларіоновича Майбороди та 110-річчя від дня народження Георгія Ларіоновича Майбороди)	12
3. «Ісус двадцятого століття» (до 110-річчя від дня народження Миколи Михайловича Амосова)	18
4. Непокірний син свого часу (до 130-річчя від дня народження Миколи Григоровича Хвильового)	27
5. Художник, скульптор, філософ та мудрець (до 80-річчя від дня народження Василя Івановича Феценка)	34

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Розвинуте громадянське суспільство є невід'ємним складником усіх демократичних правових держав світу. Волонтерська діяльність є однією з форм громадської активності та громадянської культури, основою побудови та розвитку громадянського суспільства.

Волонтерська діяльність втілює у собі найшляхетніші прагнення людства – прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх людей. Одним із таких напрямів соціальної допомоги є участь добровольців у здійсненні цілої низки соціальних послуг для тих, хто їх потребує. Будь-яка людина, що свідомо й безкорисливо трудиться на благо інших, може називатися волонтером. Сучасна ситуація в Україні характеризується соціально-психологічною, економічною нестабільністю, зниженням рівня життя більшості населення, зростанням злочинності і насильства.

Процес розвитку волонтерства – відповідна реакція суспільства на соціально-економічну ситуацію, що характеризується не тільки зубожінням порівняно великої частини населення, а й ослабленням потенціалу держави. Свого часу держава значно звузила свої функції в регулюванні і розвитку соціальної сфери. Волонтерство відроджується як реакція суспільства на проблеми, які існують у відповідний проміжок часу.

В українському суспільстві здавна поширеними явищами були меценатство, спонсорство та волонтерська діяльність. Усі ці напрями діяльності, хоча й мають деякі спільні ознаки, все ж таки відмінні у сприйнятті та розумінні, проте належать до благодійної діяльності.

Не викликає подиву у населення, коли благодійністю займаються заможні особи, адже це зрілі самодостатні люди з певним статусом у суспільстві, матеріальними статками, які спроможні відгукнутися і прийти на допомогу тим, хто потребує їхнього сприяння. Однак, як показує практика, лише за рахунок цих осіб проблеми неможливо вирішити. І тоді йдеться лише про підтримку, але не задоволення потреб стражденного.

Українське суспільство вже майже десять років потерпає від жорстокої агресії з боку росії, яке на початку 2022 року переросло в повномасштабне вторгнення. За межею бідності опинилася значна частина населення, гостро постало питання щодо пошуку житла, їжі, роботи, тобто задоволення первинних фізіологічних потреб. Держава, навіть попри гуманітарну допомогу світової громадськості та урядів багатьох країн, не спроможна забезпечити ці потреби. Тому питання благодійної діяльності має вкрай актуальний характер.

Зовсім новим напрямом роботи соціальних та психологічних служб, педагогів, правознавців і громадських організацій стало залучення до благодійництва молоді. Що ж розуміють під цим терміном? Волонтерство є однією із форм виховання молодих людей – учнів та студентів, спрямоване на безкорисливу суспільно необхідну діяльність, здійснювану на принципах законності, добровільності, гуманності, рівності, безоплатності стосовно волонтера та неприбутковості для організації.

У нинішніх умовах існування волонтерства стало необхідною справою для кожного небайдужого представника суспільства. Адже військовослужбовці і цивільне населення країни здебільшого потребують не лише співпереживання, співчуття, а саме благодійності, психологічної та правової підтримки. Залучення молоді до волонтерства – це спосіб пробудження емпатійності до кожного члена суспільства, бажання прийти на допомогу, а найголовніше – здатність допомагати. І при цьому бути емоційно- і стресостійким.

Термін «волонтер» походить від лат. «voluntarius» – добровільний, із власної волі. Слово «voluntaire» трапляється на початку XVII століття та означає «той, хто пропонує себе для військової служби».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що «волонтер – той, хто став на військову або іншу державну службу за власним бажанням».

Сьогодні волонтера визначають як особу, «яка за власним бажанням допомагає людям», діяльність якої є вільним волевиявленням щодо реалізації бажання у сприянні надання різного роду допомоги незахищеним в економічному чи соціальному плані людям.

Реалії сьогоденної воєнно-політичної ситуації в Україні підтверджують необхідність диференціювання понять «волонтер» і «доброволець», оскільки добровольцями прийнято було називати тих, хто з власної волі став до лав захисників України, членів добровольчих формувань територіальної громади – склад сил територіальної оборони. Натомість волонтери – це особи, які своїми діями забезпечували турботу про військовослужбовців, поранених та полонених, підтримку мирного населення в зоні бойових дій та тимчасово окупованих територій, внутрішньо переміщених осіб, постачання в зону конфлікту зброї, техніки, провіанту, медпрепаратів, засобів гігієни тощо. Попри спорідненість обох понять, що полягає у добрій волі її носіїв щодо забезпечення цілісності та незалежності України, традиція суспільного сприйняття добровольців та волонтерів зумовлює наповнення цих понять дещо різним змістом.

Військова агресія стосовно України вкрай негативно вплинула на психологічне самопочуття різних верств населення. Ще більш відчутно визначились категорії осіб, які потребують різного виду допомоги (військовослужбовці, які перебувають у зоні бойових дій; військовослужбовці та цивільні особи, які перебували у полоні; діти, які не отримують потрібної уваги з боку батьків або не мають батьків; вимушено переміщені особи, пенсіонери, інваліди та ін.). У сучасних умовах усе глибше потрібне усвідомлення громадськістю, державними органами важливості оптимізації різноманітних аспектів соціального розвитку. Соціальні, економічні та психологічні проблеми потрібно неухильно розв'язувати. Тому формування великого руху добровольців є одним із важливих шляхів до продуктивної соціальної роботи в будь-якій державі.

Поняття волонтерства згадується здавна. Зокрема, як благодійність, подання милостині бідняку у творах Гомера. Неодноразово ця тематика порушувалася і в біблійних творах. А 1859 рік вважають роком виникнення волонтерського руху у світі. Французький письменник-журналіст Анрі Дюнан під враженнями від кривавих військових подій запропонував створити організацію Червоного Хреста, яка мала надавати першу медичну допомогу пораненим бійцям на добровільних засадах.

Ось деякі історичні факти, відлік яких починається від часів Київської Русі і закінчується початком ХХІ століття. Вже у Київській Русі добрими традиціями були благодійність та волонтерство. Зокрема, княгиня Ольга заснувала першу лікарню у Києві, в якій за хворими доглядали жінки, а київський князь Володимир Статутом 996 р. зобов'язав духовенство через збір десятини на утримання монастирів, церков і лікарень займатися громадським піклуванням.

Князя Київської Русі Ярослава Мудрого величали великим будівничим держави, але мало відомим є його покровительство всіх муз. Він був ктиторм (від грец. κτήτωρ – «будівничий», «засновник» – особа, на кошти якої збудовано або заново оформлено іконами, фресками православний храм чи монастир). Крім цього, вкладав державні й власні кошти у будівництво Софійського собору; здійснював опіку над школами та бібліотеками. Як поціновувач книжності й культури та покровитель освіти, у своєму «Повчанні дітям» він виклав обов'язки князя стосовно бідних: «Будьте батьками сиріт, не залишайте сильним губити слабких, не залишайте хворих без допомоги».

Відомі галицько-волинські фундатори Мстислав Володимирович і Данило Галицький, польсько-литовські благодійники князь Любарт, князь

Б. Глинський, А. Немерович давали власні землі й кошти на побудову церков.

Навіть у часи, коли Україна не мала державності, знаходились філантропи та шанувальники українства, які зробили вагомий внесок у збереження та розбудову української нації, стаючи на захист української культури, мистецтва, освіти, науки, мови.

В епоху українського відродження добре відомі пожертви на заснування братств – Успенського 1585 р. у Львові, а згодом вони вже існували в більшості міст Галичини, Холмщини, Підляшшя. Відомими меценатами в XIV–XVIII століттях були родина Острозьких, Петро Конашевич-Сагайдачний, Петро Могила, Іван Мазепа, родина Розумовських, Григорій Галаган, Іван Скоропадський, Богдан Лепкий, які приділяли свій час і кошти релігійним та культурним справам України.

Досить вагомий і неоціненний вклад митрополита Андрея Шептицького, названого «духовним батьком українського народу». За власні кошти він здійснював підтримку молодих талановитих художників і поетів; збудував лічницю та створив величезну колекцію ікон. Він відновив роботу Українського Червоного Хреста для допомоги пораненим, хворим і полоненим. Викупив ліси на Тернопільщині і заснував заповідник, чим урятував унікальну флору й фауну від нищення німцями в роки війни (1941–1944 рр.).

У XIX – на початку XX ст. благодійництво й меценатство стали поширеним видом діяльності українських інтелігентів та промисловців: Г. Галагана, М. Терещенка, Б. Ханенка, І. Харитоненка та багатьох інших. Вважається, що на початку XX століття волонтерство виокремилася в соціальне явище, і після закінчення Першої світової війни у Франції здійснено перший масштабний волонтерський проєкт. За участю французької та німецької молоді відновлено ферми, зруйновані війною, у місцях найбільш запеклих боїв між німецькими та французькими військами.

Приблизно тоді ж було засновано Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS), який працював під егідою ЮНЕСКО зі штаб-квартирою в Парижі. А 5 грудня 1985 року було засновано Міжнародний день волонтера. 14 вересня 1990 року на XI Всесвітній конференції Міжнародної асоціації добровільних зусиль складено статус волонтерського руху та ухвалено Загальну декларацію про волонтерську діяльність. У Декларації підкреслювалося, що волонтерство – це добровільний вибір, що відображає особисті погляди й позиції, передбачає активну участь у громадському житті суспільства і виражається в суспільній діяльності в межах різного роду асоціацій.

За даними соціологічного дослідження Інституту Геллапа (американський інститут дослідження громадської думки), проведеного у 2008 році, 65 % населення планети бере участь у волонтерській діяльності.

Відлік розвитку волонтерства в Україні почався понад сто років тому. Першими волонтерами в Україні були представники Червоного Хреста, який здійснював добровільний запис у сестри милосердя для роботи в шпиталях та лікарнях для бідних. На засадах доброї волі – волонтерства – у радянські часи організовано бригади миротворчих сил ООН (миротворчий контингент ООН, Мирконт ООН) як військові контингенти країн-членів ООН, виділені за Статутом ООН з метою запобігання або ліквідації загрози миру і безпеки шляхом спільних примусових дій (військова демонстрація, блокада тощо), якщо заходи економічного й політичного характеру виявлялися недостатніми. За участю миротворців проведено низку успішних операцій, а в 1988 році миротворчим силам ООН було присуджено Нобелівську премію миру і Генеральною Асамблеєю ООН засновано свято – Міжнародний день миротворців, який відзначають 29 травня.

Практичний досвід багатьох країн Євросоюзу, зокрема Франції та Австрії, а також США і Канади показує, що ефективна модель розвитку національної культури базується на використанні альтернативних джерел та нових підходів до фінансового забезпечення. Зокрема, ринкова економіка не є лише забезпеченням держави. Для збереження історико-культурної спадщини значну частку вкладають корпорації, приватні компанії тощо. У цих країнах більше уваги приділяють фандрейзингу – пошуку ресурсів (людей, устаткування, інформації, часу, грошей тощо) для реалізації проєктів та/або підтримання існування організації, а натомість послаблено систему оподаткування – введення «специфічних» податків за благодійність. Завдяки цих вкладенням позабюджетні кошти залучають для реалізації різноманітних мистецьких проєктів, підтримки діяльності організацій культури.

У 2014-му під егідою Представництва Організації Об'єднаних Націй та Програми «Волонтери ООН», за підтримки проєкту «Демократизація та права людини в Україні», проведено дослідження волонтерства та благодійності в Україні. Було відзначено, що наша «країна налагоджує партнерство на всіх суспільних рівнях, сприяючи розвитку країни, з метою підвищення її здатності протистояти кризам і підтримання економічного росту задля поліпшення життя кожної людини». Волонтери, котрі працюють у рамках цієї програми, роблять свій внесок у справу миру та розвитку громадян України. Водночас вони долучаються до поширення інформації про таку організацію та залучають фахівців різних сфер до волонтерської діяльності.

У випадках надзвичайних ситуацій добродійна діяльність може здійснюватися на основі як державних, так і благодійних фондів і може бути систематичною й обов'язковою, тобто незалежною від чиєїсь доброї волі, це так звана гуманітарна допомога. Водночас добродійність є допомогою у найнеобхіднішому та може підтримувати людей та організації в бажаному. Однак добродійність є важливою діяльністю, спрямованою на надання допомоги нужденним, це – добровільний та безкорисливий перерозподіл коштів, майна або послуг.

У сьогоденному суспільстві українці визнають роль волонтерського руху в суспільних процесах. 62 % опитаних вважають, що саме через діяльність волонтерів відзначаються зміни у політиці; 85 % громадян вказують, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру і 81 % схильні вважати волонтерський рух обов'язковим складником громадянського суспільства.

Для сучасного соціально-економічного стану України масова добродійна діяльність у формі пожертв стала характерним явищем, незважаючи на обмеження матеріальних ресурсів більшості громадян – скорочення і закриття певних видів діяльності, зростання безробіття, а організаційні форми для акумуляції добродійних коштів мало розвинуті. Негатив внесли й останні події у світовій спільноті – поширення коронавірусу, оголошені тривалі весняний карантин, локдаун, війна в Україні, сплюндровані міста й села, пожарища і значні руйнування цивільних та інфраструктурних об'єктів. Навіть те, що люди не впевнені у власних доходах, а підтримка з боку держави, на жаль, мізерна, не стає на заваді добродійності та волонтерству. Жахливий досвід війни змінив погляди людей, зросла культура добродійності та відродилися традиції благодійної діяльності у свідомості людей.

Важливою ознакою розвиненості добродійності в країні є масова участь у ній населення. Це можна було спостерігати наприкінці 2013 – початку 2014 рр. після жорстоких дій силовиків на Майдані, а згодом військового втручання росії до Криму та початку війни на Сході України й теперішнього повномасштабного вторгнення загарбників і окупантів на нашу територію.

Революція Гідності та спричинені нею подальші події в Україні стали викликом суттєвих змін у політичному та соціокультурному середовищах українського суспільства. Низка чинників, у тому числі війна росії проти України, показала, що державні структури не були готові до ефективного реагування на виклики та діяти в екстремальних умовах суспільного і політичного конфлікту. Коли у 2014 р. здавалося нонсенсом, що відбудеться

територіальна анексія чи окупація частини української території, то зараз ми бачимо не лише вторгнення, але й усі звірства, які чинить окупант.

Вітчизняне громадянське суспільство продемонструвало вражаючу здатність до консолідації й мобілізації, зумівши створити дієву мережу громадських ініціатив, об'єднань, а згодом організацій та фондів, які взяли на себе вирішення найбільш гострих та невідкладних проблем, з якими українська спільнота та її армія не стикалася від часів здобуття державної незалежності. Волонтери допомагають біженцям і вимушено переселеним з окупованих територій, сприяють матеріально-технічному забезпеченню військових, збирають кошти та продовольство, здійснюють закупівлю медичного обладнання та медикаментів для поранених, амуніцію для воїнів тощо. У цей час громадяни активно допомагають не лише продуктами харчування, але й укомплектовують спорядження військовослужбовців. Люди у вільний від роботи час плетуть маскувальні сітки, долучаються до заготівлі консервів; у домашніх умовах здійснюють заготовки сухпайків, печуть домашню випічку, вудять м'ясні продукти. Це всезагальна підтримка ЗСУ та тих, хто потерпає від ворога.

До волонтерства долучаються не тільки дорослі, але й школярі та студенти ЗВО. 40 % волонтерів – це молодь до 35 років, а з них близько 18 % – учні старших класів та студенти. У багатьох школах стали традиційними продажі-ярмарки, де учні власноруч випікають солодощі, виготовляють різноманітні корисні вироби та реалізують їх для збору коштів на потреби армії.

Волонтерська діяльність є непоодиноким явищем у сучасному суспільстві. Беззаперечним стає те, що в розвинених країнах волонтерський рух є більш поширеним. Сьогодні ми бачимо, скільки країн не лише на рівні державних установ, але й окремих громадян відгукнулися на біль і страждання українського народу. В умовах сьогодення у світі загалом і в Україні зокрема волонтерство продовжує своє існування, оскільки є вимогою часу і потребою суспільства.

Ще один напрям волонтерської діяльності – це надання безкоштовних послуг населенню щодо психологічної допомоги та правової підтримки. Психологічна допомога та психологічний супровід необхідні, щоб уберегти нашу націю не лише від смертельної загрози, а щоб, перейшовши через усі жахіття війни, ми залишилися психічно здоровими. Надання психологічної допомоги людям – найнеобхідніше у кризових ситуаціях. Такі симптоми, як страх, ступор, апатія, нервові тремтіння, маячіння, галюцинації, рухове збудження, не можна випускати з уваги. І чим швидше людина отримує психологічну підтримку, тим менше загроз вони нестимуть для її

психологічного стану. Частими зверненнями людей є і скарги на появу фантомної сирени та фантомних вибухів. У країні повномасштабна війна триває вже майже два роки, а в уяві декого вона починається як тут і тепер. Це стан, під час якого у повній тиші люди чують сигнали оповіщення повітряної тривоги або гучні чи віддалені вибухи, яких насправді у конкретний відрізок часу не було. Психологічне консультування із використанням психотехнік допомагає позбутися цих симптомів і сприяє стабілізації психічного стану.

Психологів України після початку повномасштабної війни постійно залучають до тренінгів, які організовують громадські організації і військові психологи Ізраїлю, США, Франції, Англії та інших країн, проводячи серію навчань «TRIM in Ukraine» – це проекти щодо роботи з цивільним населенням, військовими з виявлення психологічних проблем у період гострої кризи та надання невідкладної психологічної допомоги для стабілізації психічного стану. Золоте правило, що краще попередити кризу, аніж виводити людину із посттравматичного психічного розладу, має своє місце, а надана своєчасна психологічна підтримка – свої позитивні результати.

До волонтерства здатні тільки люди, які мають внутрішнє покликання, здатні до прояву емпатії та мають розвинені альтруїстичні схильності. Навчена негативним досвідом пережитих стресових ситуацій під час ковід-пандемії та карантину, молодь почала активніше відгукуватися на психологічні проблеми людей з початком війни.

Волонтерство в Україні – це певний вид фінансової, психологічної та правової діяльності, що є добровільною формою соціальної активності, спрямованої на суспільно корисні справи. Це спосіб колективної взаємодії й ефективний механізм вирішення актуальних соціальних проблем, що ґрунтується на прагненні допомогти.

Волонтерська діяльність, яка має глибокі коріння у нашій державі, зараз відродилася з потрібною силою. Напад ворога не тільки не розхолодив душі й серця українців, а зробив їх монолітом. Навіть те, що жевріло останнє століття, зараз набуло настільки широкомасштабного руху, що гідне подиву для світу, а для українського народу – гідне його волелюбності, емпатійності та стійкості. Народ показав свою здатність до згуртованості, взаємної підтримки та високого рівня організованості, що неможливо знищити.

Матеріал подано за джерелом:

1. Закалик Г. М., Коропатов О. М., Шувар Н. М. Волонтерська діяльність в Україні: історія, сьогодення та євроінтеграція. Південноукраїнський

1 грудня

МАЙБОРОДІВСЬКА РАПСОДІЯ

(до 105-річчя від дня народження Платона Іларіоновича Майбороди та 110-річчя від дня народження Георгія Іларіоновича Майбороди)

На початку минулого століття двічі в один і той самий день з інтервалом у п'ять років над селом Пелехівщина (нині Глобинський район) на Полтавщині сяяла щаслива зірка. 1 грудня 1913 року в родині хлібороба Іларіона

Майбороди народився син Георгій. А рівно через п'ять років, 1 грудня 1918-го, – Платон. І світло тієї зорі осяяло їм шлях до вершин мистецтва – обидва стали видатними композиторами. Їхній прадід колись чумакував, батько і мати співали в церковному хорі, а дядько був майстром із виготовлення музичних інструментів. У родині створився своєрідний ансамбль, у якому грали на скрипці, мандоліні, балалайці, бандурі.

Дитинство і юність братів припали на часи громадянської війни, руїни й голоду. Хто знає, як склалися б їхні долі, якби не... музика: Платон змалку грав на балалайці, Георгій – на мандоліні...

Георгій Майборода після закінчення семирічки вступив до Кременчуцького індустріального технікуму. 1931 р. влаштувався техніком на Запорізький алюмінієвий комбінат. Кожну вільну хвилину присвячував участі в місцевому оркестрі. Вирішив продовжувати музичну освіту, навчався в Київському музичному училищі, яке закінчив 1936 р.

1930-ті роки стали випробуванням для родини. Батько не захотів вступати до колгоспу. Під час голодомору 1932–1933 рр. родина Майбород, щоб вижити, мусила переїхати до Запоріжжя, до Георгія. Батько влаштувався працювати на завод, отримав кімнату. У Запоріжжі Платон закінчував середню школу, брав участь у художній самодіяльності, грав на мандоліні та гітарі, тоді ж зробив перші спроби написання музики. У 1936 р. батька заарештували і розстріляли як «ворога народу».

Георгій вступив до консерваторії, де його наставником був Левко Миколайович Ревуцький, що відіграв важливу роль у творчому становленні обох братів. Юнак закінчив навчання якраз перед війною, в 1941 р. Після закінчення школи, за рекомендацією Ревуцького, Платона прийняли до музичного училища, в якому він за два роки пройшов чотирирічний курс. Склавши всі іспити, вступив до консерваторії, де вчився протягом 1939–1941 рр. по класу композиції у Левка Миколайовича. Паралельно з навчанням у консерваторії він відвідував лекції Дмитра Ревуцького з українського фольклору в Інституті фольклористики АН СРСР, їздив із численними етнографічними експедиціями: у 1939 р. на Полтавщину, збирати народні пісні на слова Тараса Шевченка; у 1940 р. на щойно приєднану Галичину у складі експедиції вченого секретаря інституту Гордійчука, де, окрім нього, були інші музиканти та музикознавці. Під час цієї експедиції Платон Іларіонович познайомився у Львові з Філаретом Колесою – видатним ученим-фольклористом.

Ревуцький завжди підкреслював виняткову обдарованість братів Майбород. Так, наприклад, зовсім не студентським розмахом вирізняється симфонічна поема «Лілея» за Т. Шевченком, написана студентом III курсу Георгієм Майбородою. Після успішної прем'єри автора зарахували до Спілки композиторів УРСР, що було екстраординарним фактом. Важко повірити, що за 2 роки до того було репресовано його батька – Іларіона Івановича.

Навчання було перерване війною. Брати пішли добровольцями на фронт у складі армії Михайла Кирпоноса. У 1942 р. штаб армії і сам Кирпонос потрапили в оточення, усі загинули, а велика кількість, у тому числі студенти консерваторії, потрапили в полон. Згодом братам Майбородам вдалося втекти. 1943 р. із Запоріжжя їх було інтерновано до Катовіц, де працювали на заводі. А після звільнення міста радянськими військами влилися до лав Першого українського фронту, у складі якого й закінчили війну в Європі. Командир полку Семенов, дізнавшись, що солдат Платон Майборода вчився на композиторському факультеті, не відпускав його на передову, змушуючи працювати в штабі. А на обурення композитора відповідав: «Живи. Після війни більше зробиш». В останні місяці війни Платона було призначено музичним керівником військового ансамблю пісні й танцю у Відні, де він провів півроку. А Георгій рядовим дійшов до Праги... Війна розлучила братів із сестрою Ніною, яка згодом виїхала до Канади. Платон Іларіонович зміг побачитись із нею лише через 27 років, уже будучи відомим композитором.

Наприкінці 1945 р. Платон Майборода після демобілізації продовжив навчання в консерваторії, яку нарешті закінчив і 1947 р. отримав диплом.

Його дипломною роботою стала симфонічна увертюра «Прометей» («Героїчна увертюра»).

У післявоєнні часи брати ступили на викладацьку стежку: Георгій Іларіонович 1949 р. закінчив аспірантуру під керівництвом Ревуцького, а протягом 1952–1958 рр. викладав у консерваторії низку теоретичних дисциплін; Платон Іларіонович протягом 1947–1950 рр. працював викладачем консерваторії, близько шести років викладав у Київському музичному училищі ім. Глієра та вечірній музичній школі для молоді.

Утім, обоє не полишали творчих пошуків. Георгій тяжів до монументальних форм. Ще в студентські роки він написав перші твори: симфонічну поему «Лілея» (1939 р.), Першу симфонію (1940 р.), симфонічну поему «Каменярі» (1941 р.). «Лілея» практично з першого виконання здобула симпатії слухачів і відомих композиторів.

Георгій Іларіонович акцентує увагу на героїчних темах, утім, іноді пише і романси. Справжній його шедевр – романс «Гаї шумлять» на слова Павла Тичини. Працює він і над оперним мистецтвом – створює опери «Мілана» (1957 р.; друга редакція 1967 р.), «Тарас Шевченко» (1964 р.), «Ярослав Мудрий» (1973 р.). Він написав чотири симфонії, кілька рапсодій, сюїт, увертюр, концертів для голосу й скрипки з оркестром, численні хори, романси, пісні на вірші Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, А. Міцкевича, П. Тичини, В. Сосюри, А. Малишка, музику до кінофільмів, збірники обробок українських народних пісень, що принесли йому заслужену славу й популярність.

Музика Георгія Майбороди звучала і за кордоном. Із незмінним успіхом у всіх концертах виконували «Гуцульську рапсодію»: цю ефектну оркестрову п'єсу знали далеко за межами України. Вона була обов'язковим твором на конкурсі диригентів 1986 року в німецькому місті Єні. У Філадельфії, Торонто й Вашингтоні ставили «Ярослава Мудрого».

Георгій Іларіонович, як видно з його листів і спогадів сучасників, щиро вболівав за долю української культури, був надзвичайно вимогливим до себе, дуже страждав від того, що «мало встиг зробити», виношував, але так і не встиг втілити задуми великих творів на українську тематику.

Вершинні досягнення його на п'ять років молодшого брата – немов дзеркальне відображення здобутків Майбороди-старшого. Платон Іларіонович також працював над великими музичними формами – створив вокально-симфонічну ораторію «Дума про Дніпро», вокально-симфонічні поеми «Тополя» на вірші Т. Шевченка, «Кров людська – не водиця» на вірші М. Стельмаха, низку симфонічних та вокально-симфонічних полотен. Писав музику для театральних вистав і кінофільмів.

Але найбільшої слави зазнав своїми піснями. Його знають як автора понад 100 пісень – на слова В. Сосюри, В. Симоненка, Т. Масенка, Д. Луценка, М. Ткача... На пісню як жанр композиторської діяльності Платон Майборода звернув увагу ще в повоєнні часи. 1947 р. він створив цикл пісень для дитячого хору на слова Павла Тичини, Івана Неходи, Марії Пригари, пісенний триптих героїко-патріотичного спрямування для капели бандуристів, краща пісня з якого, що була присвячена Сидору Ковпаку, «Розляглися тумани» на слова Олекси Новицького стала зразком масштабності малої композиційної форми. Пісні Платона Майбороди виконував хор під керівництвом Григорія Верьовки, вони були дуже популярні серед простих людей.

Вершиною творчості Платона Майбороди стали пісні, написані спільно з відомими поетом Андрієм Малишком, із яким композитора єднала велика дружба: «Пролягла доріженька», «Білі каштани», «Ми підем, де трави похилі», «Ти моя вірна любов», «Моя стежина» та багато інших. Із Малишком Платон познайомився в 1949 р. Їхня багаторічна співпраця розпочалася з «Колгоспного вальсу», а загалом вони створили понад 20 пісень, найяскравішими з яких, безперечно, були «Пісня про рушник», «Пісня про вчительку», «Київський вальс». Кожна з цих пісень має цікаву історію. Наприклад, «Київський вальс» (1954 р.) було створено на прохання студентів-медиків, що в листі до композитора висловили мрію про пісню, присвячену квітучому Києву. «Пісня про вчительку» (1967 р.) присвячена улюбленій вчительці Платона Іларіоновича – Олені Павлівні Дзіваківській, з якою він спілкувався аж до її смерті. Та найбільший успіх в Україні та за її межами мала «Пісня про рушник», яка 2007 р. визнана найкращою піснею ХХ століття. Її автори написали до кінофільму «Літа молодії» в 1958 р. фактично на одному диханні. Згодом пісню переклали 90 мовами світу! Першим її виконав О. Таранець. Але справжньою «візитною карткою» пісня стала для Дмитра Гнатюка, який навіть жартував: «Я “Рушником” оперезав усю планету...».

Досі достатньо мовити лише три слова – «Рідна мати моя», і будь-хто відразу заспіває геніальну «Пісню про рушник» на вірші Андрія Малишка, хоча може й не назвати імен її авторів. Цей гімн Матері однаково зворушливо і неперевершено звучить у виконанні і таких метрів, як Дмитро Гнатюк чи Квітка Цісик, і самодіяльних співаків, і в родинному колі, коли діти вшановують найдорожчу людину. Свідком народження шедеву була мати композитора Одарка Єлисеївна. *«Ми з Малишком Андрюшею жили тоді ще в одній квартирі, – згадувала вона. – Заходжу до них, а вони про щось буркотять, стиха лаються між собою. Я їй кажу: “Що ви там пишете й*

пишете про одне й те саме... Ви б краще написали, скільки ночей я недоспала, скільки тебе, Платошо, і твого брата Жору проводжала в дорогу, скільки своїх очей виплакала вам услід"... Вони зиркнули один на одного, потім глянули на мене і відразу ж стали – мов їх підмінили. Й не зронивши ні слова, зачинилися. І вже не виходили – ні опівдні, ні ввечері... Я ж переживаю... Під ранок прочиняю двері, а там диму – хоч сокиру вішай. Платоша за роялем, бачу, сидять мої хлопці – голі по пояс, але щасливі, мов діти... А заглядили мене – взяли за руки і почали навперебій, чуть не злякали: "Мамо, мамо, послухайте! Це про вас". Платошка відкашлявся й почав першим: "Рідна мати моя, ти ночей недоспала... І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала...". Затим, як умів, співав Андрюша. Далі вдвох, я ж слухала й слухала... А потім ми обнялися втрьох – і вже не стримували сліз...».

А ще знаменитий «Київський вальс» («Знову цвітуть каштани...»), перші такти якого десятки років були позивними Українського радіо, «Вчителько моя», без якого й сьогодні годі уявити жоден шкільний випускний бал... І хоча Платон Іларіонович писав на тексти й інших поетів, саме Андрій Самійлович – його улюблений співавтор і друг, і цей творчий тандем є справді феноменальним.

Платон Іларіонович, незважаючи на два шлюби (другий – з оперною співачкою Тетяною Винниченко), не мав власних дітей. Подружжя виховувало Георгієвого сина Романа, майбутню зірку оперної сцени. Якийсь час родина мешкала разом з А. Малишком у поетовій квартирі. Згодом Тетяна розповість, що в цій квартирі вперше почула заборонені тоді «Ще не вмерла Україна...» та «Червону калину».

Співпрацював Платон Майборода також із театрами, зокрема з Українським драматичним театром ім. Івана Франка, Запорізьким драматичним театром, Вінницьким музично-драматичним театром ім. М. Садовського. Багато років він писав пісні для фільмів кіностудії ім. О. Довженка «Кров людська не водиця», «Люди не все знають», «Літа молодії», «Українська рапсодія», «Долина синіх скель» тощо.

Серед творів останніх років життя композитора пам'ятним став «Гімн Києву» на слова Віталія Коротича. Цей твір виграв конкурс на кращу пісню про Київ, який проводили до 1500-річчя міста.

Життєві стежки братів, хоч і різняться, та все ж тісно переплетені. Обидва закінчили композиторський факультет по класу Левка Ревуцького, обидва пішли добровольцями на фронт під час Другої світової. У 1957 році в один день отримали почесні звання заслужених діячів мистецтв України. 1960-го Георгій, як і належить старшому братові, «випередив» Платона – став

народним артистом СРСР, «перескочивши» щабель народного артиста України (як, до речі, тоді ж Дмитро Гнатюк). Утім, іще 1950 року Платонові Майбороді присудили Державну премію СРСР. Звання народного артиста України Платон Іларіонович отримав у 1968 році, а ось Георгій Іларіонович офіційно його так і не мав – такою була радянська ієрархія. Звання народного артиста СРСР Платонові Майбороді присвоїли в 1979 році.

У 1962 році Майборода-молодший став, як і Павло Тичина та Олесь Гончар, першим лауреатом щойно встановленої тоді Шевченківської премії. Георгій отримав її наступного року.

Обидва входили до складу правлінь Спілок композиторів СРСР і України, а в 1967–1968 роках Георгій навіть очолював її. Тричі був обраний депутатом Верховної Ради України. Але найцікавіше і, можливо, найнеймовірніше (для радянських реалій) те, що, попри всі титули і статуси, ні Георгій, ні Платон Майбороди не були членами комуністичної партії.

Платон Майборода пішов у вічність 8 липня 1989 року, в останню путь його проводжала «Пісня про рушник» у виконанні О. Таранця, який був колись її першим виконавцем. Старший брат Георгій пережив молодшого на три роки, помер 6 грудня 1992-го. Обидва поховані в Києві на Байковому цвинтарі.

Ім'я Георгія Майбороди носить Національна заслужена капела бандуристів. У Києві на будинку, де мешкав композитор, йому встановлено меморіальну дошку. 1989 р. ім'я Платона Майбороди присвоєно хоровій капелі Національної радіокомпанії України і Запорізькому музичному училищу, у якому створено меморіальний кабінет, проводять конкурси молодих композиторів на кращу пісню. До 90-ї річниці від дня народження композитора одну з київських вулиць названо його іменем. Окрім Києва, вулиці з іменем Платона Майбороди є також у Дніпрі, Броварах та Сорокиному Луганської області.

Матеріал подано за джерелами:

1. Бондаренко О. 1 грудня народилися Георгій і Платон Майбороди. *Рідна країна: світоглядний портал, 01 грудня 2020 р.* URL: <https://ridna.ua/2020/12/1-hrudnya-narodylysy-a-heorhij-i-platon-majborody/>.

2. Георгій та Платон Майбороди. Видатні композитори ХХ століття. *Відділ мистецтв Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олесь Гончара.* URL: <https://art.lib.kherson.ua/georgiy-ta-platon-majborodi-vidatni-kompozitori-hh-stolittya.htm>.

3. Майбороди. Георгій Іларіонович (1913–1992 рр.) і Платон Іларіонович (1918–1989 рр.). *History: Твоя електронна бібліотека: 100 великих діячів*

культури України. URL: <https://uahistory.co/book/100-great-figures-of-ukrainian-culture/61.php>.

4. Міщенко М. «Ви б краще написали, скільки ночей я недоспала...». Сто років тому народився видатний український композитор Платон Майборода, автор культової пісні «Рідна мати моя». *Високий замок*, 01.12.2018. URL: <https://wz.lviv.ua/far-and-near/381353-vi-b-krashche-napisali-skil-ki-nochej-ya-nedospala>.

6 грудня

«ІСУС ДВАДЦЯТОГО СТОЛІТТЯ» (до 110-річчя від дня народження Миколи Михайловича Амосова)

«Якщо Гіппократ – Бог, то Микола Амосов – Ісус 20-го століття» – так відгукуються про ушлявленого українця користувачі інтернету, підкреслюючи, що «академік людських сердець» повернув із того світу десятки тисяч людей.

Світ знає Миколу Амосова як першопрохідника в галузі операцій на серці, автора новаторських методик у кардіології та торакальній хірургії, а також як розробника унікального системного підходу до здоров'я («метод обмежень і навантажень»), творця першого в Україні відділу біокібернетики, винахідника «амосовського» апарату штучного кровообігу, автора спеціальних штучних клапанів для серця.

Його доля дивовижна й унікальна у всьому:

– у 26 років він закінчив медінститут, а через рік – індустріальний інститут, щоб все життя створювати медичні та інженерні ноухау для лікування серця;

– він вважав, що лікар повинен лікувати хвороби, а за здоров'я має боротися сама людина за допомогою фізичних навантажень, правильного харчування і віри в себе, щоб жити 150–200 років. Сам він дожив до 89, вражаючи до останніх днів своїм здоров'ям і заняттями спортом;

– із кінця 80-х рр. він був наполегливим критиком соціалізму, виступаючи за незалежність України. Амосов писав, що *«переконався, що соціалізм поступається капіталізму за ефективністю. Приватна власність,*

ринок і демократія необхідні для стійкого прогресу суспільства. Від цього виграють не тільки багаті, але з часом і бідні».

Згідно з опитуванням, проведеним у 2008 році в Україні, геніальний лікар, учений і письменник, чії книги розходилися 10-мільйонними тиражами, був визнаний другою людиною після Ярослава Мудрого в списку найвидатніших українців усіх часів. Саме в Україні прийшла справжня слава до Амосова: тут він домігся феноменальних результатів як торакальний хірург, учений-медик, а також як кібернетик, філософ, письменник.

Микола Михайлович народився 6 грудня 1913 року в селі Вільхове Вологодської губернії. Мати Амосова, Єлизавета Кирилівна, все життя працювала акушеркою в сільському медичному пункті. Вона була чесною людиною, ніколи не брала подарунків від пацієнток і стала прикладом для майбутнього знаменитого хірурга. Батько, учасник Першої світової війни, повернувся з німецького полону тільки в 1919 році. Пізніше він покинув родину і створив іншу сім'ю, за що Амосов його так ніколи і не пробачив.

Як пише сам Микола Михайлович, згадуючи своє дитинство: *«Бабуся навчила молитися, селянське господарство – працювати, а самотність – читати книги. Коли став піонером, перестав вірити в Бога і дізнався про соціалізм. Однак партійна кар'єра на піонерах закінчилася – ні в комсомолі, ні в партії не був».*

Початкову школу Микола закінчив у рідному селі. Із 1926 року навчався в школі «другого ступеня» та Лісомеханічному технікумі в Череповці. У 1932 році отримав диплом техника та близько трьох років працював на Архангельській електростанції механіком. Багато читав. Відчуваючи брак технічних знань, в 1934 році Амосов до Всесоюзного заочного індустріального інституту (ВЗІІ). У цьому ж році одружився на Галині Соболевій.

Разом із захопленням технікою Микола Амосов цікавився медициною. У 1935 році він вступив до Архангельського державного медичного інституту, який закінчив із відзнакою в 1939 році. Хотів вступити в аспірантуру на кафедру фізіології, але місце було тільки на кафедрі військово-польової хірургії. Так, практично випадково, за словами самого Амосова, він потрапив у хірургію. Але з ряду причин Амосов залишив аспірантуру і поїхав до Череповця, де почав працювати ординатором хірургічного відділення міжрайонної лікарні. Одночасно викладав у фельдшерсько-акушерській школі. У вільний час готувався до захисту диплома у ВЗІІ, проєктуючи літак із турбопаровим двигуном. ВЗІІ Амосов закінчив у 1940 році з відзнакою.

У 1941 році його призначили провідним хірургом у Польовий пересувний госпіталь (ППГ), у якому він працював протягом усієї війни на багатьох

фронтах. У 1944 році Микола Михайлович одружився вдруге – на операційній сестрі Лідії Денисенко. Із нею Амосов познайомився в Білорусі, в селищі Буда, що знаходиться поблизу Гомеля, і через пів року там же одружився.

Під час війни врятував не одне людське життя, працюючи в неймовірно важких умовах. Сам учений говорив, що *«було багато смертей і важких душевних переживань. Тоді ж розробив свої методи операцій, що знизили смертність»*. У той період він «поставив на ноги» понад 40 000 чоловік, а багатьох із них він буквально повернув «із того світу».

Микола Михайлович про війну говорив сміливо, не боячись піти слідом за військовополоненими й «іншими неблагоннадійними», що потрапили після війни до рук кадебістів: *«Ганебний початок на совісті Сталіна і Генерального штабу на чолі з Жуковим. У 1941 році для оборони сил було цілком достатньо: не було організації. В подальшому в ході всієї війни перемоги досягалися величезними втратами, що в 3-4 рази перевищували втрати німців»*.

Про героїв і героїзм під час війни Микола Амосов писав у своїй повісті «ППГ-22-66, або Записки військового хірурга» таке: *«За всю війну мені не довелося бути свідком помітних, ефектних героїчних вчинків. Але я бачив інший, повсякденний, щогодинний героїзм, бачив масову мужність»*. Він мав на увазі, звичайно ж, своїх колег, разом із якими в найскладніших умовах війни рятував тисячі життів. І при цьому неодноразово хотів кинути медицину і піти в полк.

Першу його дисертацію в Москві не прийняли з єдиної причини: вона була написана від руки в конторській книзі. У 1948 р. пише вже третю дисертацію, для якої зібрав матеріал під час війни, на тему «Про поранення колінного суглоба» та успішно її захищає. За ці роки він став досвідченим хірургом і міг оперувати будь-які частини тіла, особливо відзначився в лікуванні поранень грудної клітини, суглобів, переломів стегна.

Після розформування госпіталю Амосова з дружиною направили в іншу частину. Так вони потрапили до Маньчжурії лікувати хворих на тиф японців у таборі військовополонених. У лютому 1946 року Амосова призначили ординатором в окружний госпіталь. Розповідаючи про пережиті роки двох воєн, він згадує: *«За війну я став досвідченим хірургом, міг оперувати в будь-якій частині тіла. Особливо досяг успіху в лікуванні поранень грудей, суглобів і переломів стегна. На жаль, перевантаження, постійні переїзди і необхідність евакуації часто не дозволяли доводити справу до кінця, щоб отримувати повне задоволення»*.

За допомогою знайомих вдалося домогтися переведення до Москви, в чому також допоміг диплом інженера. Молодого лікаря призначили завідувати операційним відділенням в Інституті ім. М. Скліфосовського. У цей час у лікарні було багато непрацюючих апаратів, що стало справжнім викликом для інженера. У столиці Амосови прожили лише до березня 1947 року: робота не подобалася – техніка не цікавила, оперувати не давали, а без хірургії Москва не приваблювала. Допомогла колишня госпітальна старша сестра з Брянська: його взяли головним хірургом області та керівником відділенням в обласну лікарню.

У 1947–1952 роках Микола Михайлович у Брянську широко й успішно оперував хірургічні та онкологічні ураження легенів, стравоходу, кардіального відділу шлунка. Результати його операцій були тоді одними з найкращих у Радянському Союзі. Про цей період хірург зберігав дуже світлі спогади: відмінна робота, відмінні люди, багато складних хворих і операцій. Але найголовнішим досягненням Амосова в Брянську стала розробка самостійної методики резекції легенів – при абсцесах, раку й туберкульозі. У Брянську Амосов відразу ж завоював авторитет, хоча, за його словами, «був непристойно молодим для такої посади».

Микола Амосов міг стати жертвою сталінської розправи на зразок тих, хто проходив у гучній «справі про лікарів», так званих «терапевтів-отруйників». Проти лікаря, який врятував десятки тисяч життів під час Другої світової і Російсько-японської воєн, почали слідство в Брянську. А все почалося через бочки. Справа в тому, що за роки роботи в брянській лікарні він зробив 200 резекцій легень при раку, нагноєннях і туберкульозі. Весь видалений матеріал зберігався у бочках з формаліном. Слідчий, як з'ясувалося пізніше, чоловік однієї з медсестер лікарні, вирішив просунутися по службі за рахунок лікаря. Він опечатав бочки і запропонував товаришу Амосова зізнатися в тому, що той видаляв легені здоровим людям. У відділенні провели партійні збори, на яких про «вбивства» заговорили відкрито. І ніхто не виступив на захист Амосова. Але смерть Сталіна припинила сфабриковану справу автоматично.

У листопаді 1952 року Микола Михайлович із дружиною Лідою переїхали до Києва, куди його запросив для керівництва спеціально створеною клінікою торакальної (грудної) хірургії директор київського Інституту туберкульозу О.С.Мамолат. Ліда вступила до Київського медичного інституту, сам Амосов захистив докторську дисертацію на тему: «Пневмонектомії і резекції легенів при туберкульозі» і був обраний на кафедру в медінституті.

У 1955 році Амосов заснував і очолив першу в СРСР кафедру грудної хірургії для вдосконалення лікарів, з якої пізніше виділилася кафедра анестезіології. Тут були підготовлені сотні грудних хірургів та анестезіологів.

У 1956 році в житті хірурга сталася велика подія: народилася дочка Катя. І хоча до цього, за 20 років шлюбу, Амосов потреби в дітях не відчував, донька стала пріоритетом його життя. Любов до дочки стала найсильнішим почуттям. У три роки вона вже вміла читати, із чотирьох років – англійська. Театри, музеї, виставки, поїздки. А головним у вихованні були бесіди і любов.

У 1957 році після поїздки на конгрес хірургів до Мексики, де була показана операція на серці з апаратом штучного кровообігу (АШК), Амосов «загорівся ідеєю» створити власний АШК. Разом зі своїми колегами він розробив надійний, придатний для широкого використання апарат штучного кровообігу «серце-легені» і впровадив його в практику одним із перших в СРСР.

У 1959 році, будучи вже відомим хірургом, Микола Михайлович заснував і очолив відділ біологічної кібернетики в Інституті кібернетики Академії наук УРСР. Під його керівництвом було проведено фундаментальні дослідження систем саморегулювання серця, розробку й побудову фізіологічної моделі «внутрішнього середовища організму» людини, моделювання на ЕОМ основних психічних функцій і деяких соціально-психологічних механізмів поведінки людини. Майбутнє медицини вчений пов'язував із досягненнями суміжних наук – біології, фізики, хімії, кібернетики. Остання, на його переконання, повинна була поставити медицину в ряд найбільш точних наук. Цікавим є його погляд на людський організм із позицій біокібернетики: *«Людина – це складна система, яка самонавчається і самоорганізовується. Вона працює за численними, суворо визначеними програмами. Якщо розвиток організму йде відповідно до програми, людина здорова. Хвороба ж – не що інше, як руйнування програми під впливом біологічних, фізіологічних та інших чинників».*

Головне завдання медицини майбутнього Амосов вбачав у знаходженні шляхів штучного регулювання організму, у приведенні його у відповідність із заданою програмою. Мрією вченого було створення штучного розуму.

На початку 1962 року Миколу Амосова обрали член-кореспондентом Академії медичних наук СРСР. Тоді Миколу Михайловича вперше обрали депутатом Верховної Ради СРСР і обирали ще чотири наступних терміни. Цікаво, що вчений не прагнув, за його словами, «засідати». Проте на цьому терені, як і в медицині, українець допоміг багатьом людям, які приходили до

нього з проханнями про допомогу, від дрібних життєвих проблем до квартирних питань. *«Моя совість перед виборцями чиста: не обіцяв, не брехав, комуністів не славив. Те ж стосується і хворих: ніколи нічого не брав, і навіть у вестибюлі висіло розпорядження: "Прошу не робити подарунків персоналу, крім квітів"»*, – говорив Микола Михайлович. Він зазначав, що, користуючись депутатською недоторканністю, провозив безліч заборонених у СРСР книг, які тримав у себе вдома «під замком».

У 1962 році сам почав писати книги. Сталося це після смерті хворої дівчинки під час операції. Щоб виплеснути почуття, Амосов описав минулий день на папері. Так з'явилася перша глава із згодом всевітньо відомої, перекладеної багатьма мовами книги «Думки і серце».

У 1963 році Микола Михайлович першим в СРСР здійснив протезування мітрального клапана серця, а в 1965 році створив і вперше у світі впровадив у практику антитромботичні протези серцевих клапанів. Він створив ряд нових методів хірургічного лікування пороків серця, оригінальні моделі апаратів штучного кровообігу. Деякі медики говорили, що «амосовський МКЧ-27» за своїми можливостями перевершував американський аналог.

У 1960 – на початку 1970-х років Микола Михайлович, захворівши на туберкульоз, лікувався у Старокримському санаторії. Після одужання організував у цьому санаторії пульмонологічне хірургічне відділення, куди привозив своїх учнів і навчав їх ефективному лікуванню хворих на туберкульоз. При цьому Амосов неодноразово сам проводив операції в санаторії, а також у Старокримській міській лікарні.

У липні 1982 року знаменитий хірург оголосив, що на все літо залишає хірургію і буде займатися тільки кібернетикою, причиною стало нервово напруження і небажання миритися зі смертями пацієнтів. Він жив на дачі три місяці – конструював моделі суспільства і їздив на семінари у свій відділ. Тільки в листопаді почав потроху оперувати. Поступово все повернулося до звичайного розкладу життя.

У 1983 році клініка серцево-судинної хірургії Київського НДІ туберкульозу та грудної хірургії реорганізована в Київський НДІ серцево-судинної хірургії МОЗ УРСР. Амосов, який із 1968 року обіймав посаду заступника директора, став директором новоутвореного інституту і працював на цій посаді до 1989 року. У клініці, створеній цим талановитим хірургом, проведено близько 7 000 резекцій легенів, понад 95 000 операцій, пов'язаних із вадами серця, у тому числі близько 36 000 з апаратом штучного кровообігу.

Улітку 1985 року в Миколи Михайловича почалися проблеми із серцем. Потрібен був стимулятор, але Амосов відмовлявся його ставити, поки не

розвинулася гіпертонія. Під новий рік він передав Інститут заступнику і поїхав на операцію до Каунаса. Операція пройшла успішно, і до середини лютого 1986 року хірург уже повернувся до звичайного життя.

У грудні 1988 року, коли Амосову виповнилося 75 років, він вирішив залишити посаду директора Інституту, але продовжувати операції. Раз на тиждень він оперував з АШК. Тільки в 1992 році Микола Михайлович остаточно перестав оперувати. В Інститут він продовжував приходити раз на тиждень.

Узимку 1998 року стан його серця погіршився. У травні Амосову зробили операцію в Німеччині. Німецький професор вшив хірургу біологічний штучний клапан і наклав два аортокоронарних шунти. Операція закінчилася успішно, через три тижні Амосов повернувся додому.

Життя вченого обірвалося 12 грудня 2002 року від обширного інфаркту міокарда. Похований на Байковому кладовищі в Києві.

Будучи одним із найвідоміших у світі хірургів, Амосов вважав головною справою свого життя операції на стравоході, легенях, а особливо на серці. Він завжди брався за скальпель при загрозі швидкої смерті хворого, часто в умовах, коли ніхто інший їх зробити не міг. В Україні він створив цілу школу кардіохірургів – під його керівництвом захищено 35 докторських та 85 кандидатських дисертацій. Амосов розробляв комп'ютерні моделі організму людини, працював над «штучним інтелектом» і намагався побудувати модель «оптимального суспільства». Учений підготував близько 400 наукових праць, у тому числі 20 монографій із питань захворювань серця і судин, нагнійних захворювань і туберкульозу легенів, робіт, присвячених проблемам фізіологічної, соціологічної та психологічної кібернетики.

Крім того, геніальному вченому належать численні роботи з геронтології, проблем штучного інтелекту, раціональної організації суспільного життя (соціальної інженерії). Його праці виходили окремими книгами мільйонними тиражами, які ментально зникали з книжкових полиць. Особливо ті, які були присвячені питанням продовження життя, адже в них Микола Михайлович описував експеримент з омолодження, який ставив на собі.

За свої приголомшливі досягнення, що вивели світову медицину на якісно новий рівень, доктор медичних наук, академік АН УРСР, Національної академії наук України, чийми книгами, немов захопливими романами, зачитувалися мільйони читачів світу, був удостоєний багатьох почесних звань і нагород. Цікавий факт: крім безлічі інших нагород, у 1999 році М. М. Амосов отримав найвищу нагороду Міжнародного Академічного Рейтингу «Золота Фортуна» – одну з найкоштовніших у світі, що представляє

собою статую богині Фортуни, виконану зі срібла 999,9 проби вагою майже 4 кг!

Микола Амосов прожив майже до 90 років в доброму здоров'ї, бадьорому стані духу, повним енергії. Багато хто навіть не вірив, що Амосов знаходиться в похилому віці – настільки бадьорий, активний і життєрадісний він був.

Легендарний кардіохірург створив, як виявилось, дуже простий рецепт довголіття людини. В його основу входить всього лише три «інгредієнти»: фізичні вправи, правильне харчування і віра в себе. Він довів на власному прикладі ефективність цього рецепта. Відчувши наближення старості, він зважився на експеримент: збільшити навантаження, визначені його власною системою «обмежень і навантажень», у три рази. І результат не змусив на себе довго чекати. За пів року Микола Михайлович помолодшав років на десять. Але, на жаль, порок серця дав про себе знати: з'явилася задишка і стенокардія, серце значно збільшилося в розмірах. *«Бігати вже не міг, гантелі відставив, гімнастику зменив. Але роботу за комп'ютером продовжував у колишньому темпі: написав дві книги і кілька статей»,* – фіксує свій стан М. Амосов.

Після операції на серці в Німеччині, незважаючи на те, що серце не турбувало, але ходив Микола Михайлович погано, тому він вирішує продовжити експеримент і збільшує гімнастичні навантаження до 3 000 рухів, з яких половина припадає на гантелі. *«Знову добре ходжу, хоча на сходах хитає. Серце зменшилася до розмірів 1994 року. Задишки і стенокардії немає. Живу активним життям: маю увагу суспільства, даю інтерв'ю, пишу статті. Підключився до Інтернету. Займаюся наукою».* Тим самим великий українець черговий раз поборов старість, довівши ефективність власної системи «обмежень і навантажень». Ніхто у світі ні до, ні після Амосова таких дивовижних результатів, експериментуючи на своєму здоров'ї, не досягав.

Що стосується другого «інгредієнта» системи оздоровлення Амосова, то сам автор методики найсуворіше обмежував себе в харчуванні. Він зберігав вагу на рівні 54 кг при зрості 168 см. Найголовнішим у харчуванні вчений вважав боротьбу з власним апетитом. Його ж раціон складався зі свіжих овочів, пари картоплин, мінімуму нежирного м'яса, також зовсім трохи сиру або ковбаси, кефіру, чаю або соку. Він намагався не вживати солі, утім, як і смаженого.

І, нарешті, мабуть, головна складова системи «обмежень і навантажень» Амосова – віра в себе. Учений, особливо після кількох вдалих оздоровлень, у свої сили і можливості вірив без сумнівів. Він вважав, що якщо йти до

поставленої мети, не відхиляючись від обраної дороги, прикладаючи максимум зусиль, людина обов'язково її досягне: *«У більшості хвороб винна не природа, не суспільство, а тільки сама людина. Найчастіше вона хворіє від ліні і жадібності, але іноді й від нерозумності».*

Говорячи про інші досягнення Амосова, важко повірити, що ще в середині минулого століття він разом з однодумцями сформував, розробив і успішно реалізував цілий ряд революційних напрямів у медицині і соціології, що стали величезним проривом для науки в цілому. За своєю значимістю це можна порівняти з появою перших ЕОМ або мобільних телефонів, запуском космічних кораблів (ракетноносіїв), виходом у відкритий космос людини.

Це такі напрями, як:

- регулівні системи організму – від хімії крові, через ендокринну і нервову системи, до кори мозку;
- механізми розуму і штучний інтелект;
- психологія і моделі особистості;
- соціологія і моделі суспільства;
- глобальні проблеми людства.

У житті великий учений був скромною людиною. Разом з тим він був досить принциповою людиною, і не тільки щодо професії або побутових речей, а й соціальних, політичних питань. За його словами, він *«соціалізм визнавав, але до комуністичного начальства ставився погано і в армії служити не хотів. Можливо, вплинув гіркий досвід сім'ї, оскільки в таборах загинули брат і сестра мами».*

Не менш талановитим він був і як письменник. Після першої книги «Думки і серце», що стала світовим бестселером, з-під пера Амосова вийшло ще п'ять книг: «Записки з майбутнього», «ППГ 22-66. Записки військового хірурга», «Книга про щастя та нещастя», «Голоси часів», «Роздуми про здоров'я», які неодноразово видавали як в СРСР, так і за кордоном. В останній він виклав теорію можливості продовження життя на основі його власної системи обмеження і навантажень – системи, яку випробовував на самому собі. Тож не дивно, що тираж «Роздумів» досяг 7 млн примірників – приблизно стільки ж, скільки було у книги «Думки і серце».

Микола Михайлович був воістину багатогранно талановитою людиною, чий геній випередив його час. Однак він сам вважав найважливішим у своєму житті хірургію. *«Звичайно, у мене були помилки, іноді вони закінчувалися смертю хворих, але ніколи не були наслідком легковажності або недбалості. Я навчив десятки хірургів, створив клініку, потім інститут, у яких прооперовано понад 80 тисяч тільки серцевих хворих. А до того були ще тисячі з іншими хворобами, не кажучи вже про поранених на війні. Хірургія*

була моїм стражданням і щастям», – говорив учений. А всього український лікар і вчений за своє життя провів більше 56 000 успішних операцій на серці.

Миколі Амосову встановлено: пам'ятний знак у Києві, меморіальні дошки в Києві, у Старокримському санаторії та Старокримській міській лікарні імені Амосова, а також пам'ятне погруддя. Іменем М. Амосова названі: вулиця Солом'янського району Києва, де знаходиться Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М. М. Амосова АМН України; ряд медичних установ України; астероїд, відкритий 8 жовтня 1969 року.

За рішенням ЮНЕСКО 2013 рік у медицині був оголошений роком Миколи Амосова. Національна академія наук України заснувала Премію НАН України імені М. М. Амосова, яку вручають за видатні наукові роботи в галузі кардіо- і судинної хірургії і трансплантології. Національний банк України на честь великого співвітчизника випустив пам'ятну монету номіналом 5 гривень.

Матеріал подано за джерелами:

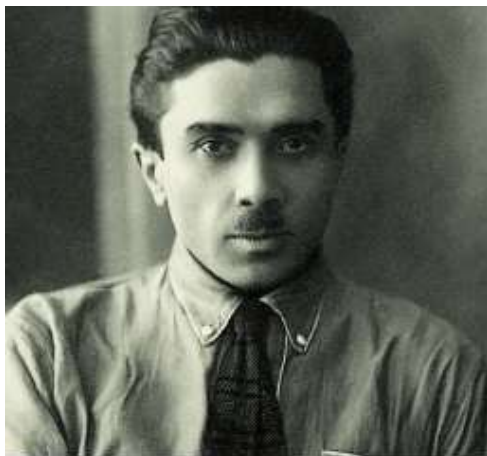
1. Амосов Микола Михайлович: історія ІТ в Україні. *Інформаційні технології в Україні: історії та особистості*. URL: <https://uacomputing.com/persons/amosov/>.

2. Микола Амосов – український «Ісус двадцятого століття». *Герої України*. URL: <http://heroes.profi-forex.org/ua/amosov-mikola-mihajlovich>.

13 грудня

НЕПОКІРНИЙ СИН СВОГО ЧАСУ

(до 130-річчя від дня народження Миколи Григоровича Хвильового)

*Невже я зайвий чоловік тому,
що люблю безумно Україну?*

Микола Хвильовий

Микола Хвильовий, справжнє прізвище Фітільов, 1893–1933, – український прозаїк, поет, публіцист, політичний діяч, один з найвідоміших представників «розстріляного відродження», майстер психологічної новели з елементами романтизму та імпресіонізму, ідейний натхненник гасла «Геть від Москви!».

«13» було улюбленим числом Миколи Хвильового. 13 грудня він народився, а 13 травня добровільно пішов з життя.

Постать Миколи Хвильового в українському красному письменстві особлива. Цей геній доби «Розстріляного відродження» за короткий життєвий шлях зробив надзвичайно багато. Його багатогранна творчість мали величезне значення в літературному процесі 20-х років, справляла значний вплив на розвиток українського письменства, культуру, суспільно-політичну думку всього ХХ ст. Непересічний талант молодого прозаїка на середину двадцятих років визнало ціле літературне покоління, власне, саме він започаткував знамениту літературну дискусію 1925–1928 рр. і був незмінним детонатором гострої критичної полеміки про шляхи розвитку пожевної української культури.

Особистість, формування світогляду

Народився Микола Фітільов 13 грудня 1893 р. в селищі Тростянець на Харківщині (тепер Сумської області). Був бентежною дитиною й підлітком – його двічі відраховували з гімназій: Охтирської й Богодухівської. Пишучи про причини цього, земляк і біограф письменника Павло Петренко згадує зв'язки хлопця з соціалістами-революціонерами (есерами), але, окрім цього, говорить і про його «шалений» характер та зухвале ставлення до гімназійного начальства.

Батько Хвильового походив зі збіднілого дворянського роду й через свою революційну діяльність змушений був покинути Харківський університет та піти вчителювати на село. Як писав сам Хвильовий у «Короткій біографії», його батько був народний учитель, народник, мрійник та «у вищому ступені безалаберна людина».

Через це й через зловживання алкоголем мати Хвильового розлучається з батьком і разом з дітьми переїжджає до сестри. Саме подружжя Смаковських, тітка й дядько, у яких вони оселилися, а також ще одні материні родичі – бездітне подружжя Савичів – найбільше вплинули на освіту й формування світогляду Миколи. Як згадувала Лариса Смаковська, кузина письменника, з якою він ріс, у перервах між заняттями Микола читав їй поезії Шевченка та інших українських поетів – напам'ять і доброю українською мовою.

Мандри й чорна робота

Відтак деякий час він живе в родичів, а потім відправляється в мандри, оскільки в цей час у його житті знову з'являється батько, й саме за його впливу хлопець захопився Горьким. Батько також спонукав Миколу простудіювати російську класичну літературу, познайомитися з європейськими авторами, а також захопив революційними ідеями.

У своїх подорожах Хвильовий ніде надовго не затримувався. Працював чорноробочим котельного цеху Дружківського заводу, вантажником у Таганрозькому порту, на цегельному заводі біля донської станиці Іловайської, вантажником коксу в Горлівці.

Таким було його життя аж до початку Першої світової війни, поки майбутнього письменника призовного віку не заскочила загальна мобілізація.

Участь у Першій світовій війні та революційних подіях

За свідченням самого Хвильового, на початку 1915 року він пішов добровольцем на війну й у складі маршової роти був відправлений на фронт. Служив рядовим у 325-му Царевському полку, разом з яким його шлях пролягав через волинські болота, Галичину, Карпати, Польщу, Буковину й закінчився в Румунії. *«3 роки походів, голодовки, справжнього жаху, який описати я ніяк не ризикну, три роки Голгофи в квадраті»*, – так писав Хвильовий про свою участь у Першій світовій війні. Саме в окопах, серед солдатської маси, закріпилися його демократичні симпатії.

Лютнева революція 1917 року застала Миколу Хвильового в Румунії.

Після Жовтневого перевороту й розпаду Російської імперії він повернувся на батьківщину, де взяв активну участь у встановленні радянської влади у Слобідській Україні. Воював проти військ Української Народної Республіки, Української Держави та Директорії УНР. Згодом вступив до КП(б)У й у складі політвідділу кінного корпусу продовжував службу на Кавказі.

Багато трагічного сталося з ним за цей час – загинув брат, комуніст-більшовик, Олександр Фітільов, найближчий помічник Хвильового швидко розчаровується в новій владі й пристає на іншу сторону, в одному з боїв гине весь його полк, а самого Хвильового кілька разів арештовували й засуджували до страти, і лише випадковості рятували йому життя. У перший раз це була раптова перестрілка, під час якої Хвильовий тікає (решта арештантів були розстріляні), другий раз від смерті порятувала «молоденька, чорноока комуністка», принаймні так переповідав ці події сам Микола Хвильовий. Тією дівчиною була Юлія Уманцева, його майбутня друга дружина.

1918 р. Микола Григорович опинився в Харкові, де одружився з учителькою Катериною Гащенко, мав від неї дочку Іраїду, але цей шлюб швидко розпався. У 1921 р. в Харкові Хвильовий через багато років зустрів Юлію Уманцеву й одружився з нею. Її дочку Любу митець сприймав як рідну і ніжно називав Любистком.

Письменник!

Саме в Харкові відбувся літературний дебют Хвильового – у журналі «Знання» за 1920 рік з'являється вірш «Я тепер покохав гóрод...» за підписом «Стефан Кароль». Більше того, письменник кардинально міняє своє життя, і складається враження, що зі змінами псевдонімів (згодом він зупиниться на прізвищі «Хвильовий») він намагається викреслити свій «фітільовський період». Щодо цього цікавий момент відзначав сучасник Хвильового Григорій Костюк, який писав, що Хвильовий зайвий раз не згадував свого військового минулого: *«Від кінця 1929 року до смерти Хвильового 13 травня 1933 я особисто був близький до вужчого середовища Хвильового. При тій чи іншій нагоді я чув різні пригадки про офіцерство й уенерівство Панча, про гайдамацтво Сосюри, його розстріл денікінцями й урятування чудом, про офіцерство й протиденікінське партизанство Куліша, про героїчний рейд Досвітнього в польське запілля, арешт і визволення, про санітарну службу гімназиста Смолича в армії УНР і УГА під час тифозної пошести 1919 року і щось подібне про багатьох інших.*

Але про Хвильового – ні про організатора й воєнного керівника повстанським загоном, ні про його збройний виступ супроти військ УНР, ні про його якусь причетність до ЧК, ні про його комісарство в дивізії, – тобто про факти, які б мали його дуже підвищувати в очах офіційного радянського і партійного читача, – нічого не говорилося.

Перша прозова збірка «Сині етюди» (1923) принесла авторові славу першорядного письменника. Академік Олександр Білецький виокремлював три групи творів Хвильового: новели в дусі революційної романтики («Солонський Яр», «Кіт у чоботях»), твори невлаштованості й невідповідності життя мріям героїв («Я (Романтика)», «Мати»), сатира на комуністів-високопосадовців та їхню псевдодіяльність («Іванович»).

Романтик, авангардист... й український націонал-комуніст

Хвильового визнають одним з ідейних лідерів українського націонал-комунізму, що виник унаслідок активізації опору більшовицькій великодержавницькій політиці. У літературі він від початку починає шукати шляхи самостійності й окремішності організації саме українського літературного процесу – і спочатку це збігалося з політикою українізації, проголошеної партією 1923 року.

Важко переоцінити роль Хвильового в створенні й діяльності об'єднань українських письменників того часу – це і Всеукраїнська федерація пролетарських письменників і митців, і «Гарт», згодом студія «Урбіно» та врешті ВАПЛІТЕ.

«Істинно: Хвильовий. Сам хвилюється і нас усіх хвилює, п'янить і непокоїть, дратує, знесилює і полонить. Аскет і фанатик, жорсткий до себе і до інших, хворобливо вражливий і гордий, недоторканий і суворий, а часом – ніжний і сором'язливий, химерник і характерник, залюблений у слово, у форму, мрійник», – так у 1928 році писав літературознавець Володимир Коряк.

«Геть від Москви!»

Центральною для Хвильового була проблема історичного буття України, української культури. І він бачив порятунок лише в тому, щоб заперечити москвофільські тенденції частини тогочасних літераторів. Окрім цього, Хвильовий відкрито проповідував орієнтацію на Європу, на стилі та напрями європейського мистецтва.

У 1925 році він висунув гасло «Геть від Москви!», вважаючи, що для творення власної культури Україна має відмовитись від копіювання російської культури за «московським шаблоном».

За рік Хвильовий набирає обертів і пише памфлет «Україна чи Малоросія?» (друком він вийде лише в 1990). Епіграфом були рядки Фрідріха Шиллера: *«Рабство – річ ганебна, але рабська психологія у свободі – гідна зневаги»*. Визначальною у памфлеті є думка: *«...ми є справді-таки незалежна держава, що входить своїм республіканським організмом в Радянський Союз. І самостійна Україна не тому, що цього хочемо ми, комуністи, а тому, що цього вимагає залізна й непоборна воля історичних законів...»*.

Тоді про Хвильового говорили, що він «той, хто вивів з рівноваги навіть Сталіна в Кремлі». Про це пише літературознавець Григорій Костюк після першої зустрічі з письменником: *«Непоказна середнього зросту, щупленька, зі смуглявим обличчям людина. Я глянув і остовпів. Оце Хвильовий? Це той, хто вивів з рівноваги навіть самого Сталіна в Кремлі?»*.

Хвильовий говорив і про українську державність: *«Україна доти буде пляцдармом для контрреволюції, доки не пройде той природний етап який Західна Європа пройшла в часи оформлення національних держав. Державна незалежність України неминуча, адже це пройшли всі народи Європи. Відтак протидіяти цьому – значить бути гальмом прогресу»*.

І про російську мову теж висловлювався: *«Виховувати пролетаріят виключно на російській мові – це значить, робити із нього "перевертнів-хахлів" з низьким культурним світоглядом. В умовах Робітничо-Селянської державности ми позбавляємось примусової русифікації...»*.

«Дайош Європу!»

Хвильовий не лише відрікався від шляху на Москву, а й показував напрямок руху – до Європи. Його памфлети серій «Камо грядеши?» (1925),

«Думки проти течії», «Апологети писаризму» (1926) відстоювали рух України до Європи й закликали позбутися психологічної залежності від Москви. Його відоме гасло «Дайош Європу!» було в першу чергу літературним, але цікаво, що в 1927–28 роках письменник побував на лікуванні в Берліні й Відні, провів там майже чотири місяці, отож бачив Європу на власні очі.

«Микола Хвильовий фактично був лідером тієї України, яка ще була червоною, але вважала себе незалежною. Хвильовий розробив емоційну, але обґрунтовану концепцію культурної політики для європейської нації, яка стосувалась певних середовищ», – каже письменниця Оксана Забужко.

Як вважає письменник Сергій Жадан, гасла Хвильового майже столітньої давнини виявились напрочуд потрібними для сучасної України: *«Виявилось, що історія зробила дивовижний фінт, і переважна більшість вихідних позицій наших літературних (і не лише) дискусій за останні сто років мало змінилась. Українці так само прагнуть відірватись від колишньої (ну, принаймні, формально колишньої) метрополії, вбачаючи єдину альтернативу в орієнтації на Європу».*

Репресії

Після цих висловлювань і гасел у 1926 році Йосип Сталін ініціював боротьбу з так званим «хвильовізмом». Твори Хвильового конфісковували, його не друкували, а кілька його літературних журналів закрили.

Палкі заклики Хвильового повернутися обличчям до Європи викликали жорстку реакцію Кремля. Постановою політбюро ЦК КП(б)У від 15 травня 1927 р. літературна дискусія була припинена. Її ініціатори, як і інші лідери українського націонал-комуністичного руху, згодом були знищені.

Десь у цей час Хвильовий (можливо, підсвідомо, відповідаючи на початок гонінь проти себе) риторично питає: *«Невже я зайвий чоловік тому, що люблю безумно Україну?».*

Дослідник Хвильового, д. іст. н., професор Юрій Шаповал пише про цей період: *«Публічне шельмування Хвильового було майстерно зрежисеровано. Його представляли націоналістом, фашистом, підголоском буржуазії та куркулів, він кається, але йому не вірять. Він розуміє – гратися більше не дадуть, потрібна повна капітуляція, перетворення на раба.*

І тут саме заарештовують його близького приятеля Михайла Ялового. Хвильовий розуміє: невдовзі так буде з ним. Він зазирає у прірву і знаходить вихід: вибудовує драматургію високого і страшного спектаклю, яким кине виклик всім. Мішенню він не буде, не дочекаються, і він сам ставить крапку у своєму житті – 13 травня 1933».

Смерть

Хвильовий болісно спостерігав за тим, як зупиняється українізація. Приголомшив його й Голодомор 1933-го, свідком якого він став, проїхавшись Полтавщиною. З цієї подорожі він повернувся фізично й морально розбитим.

В атмосфері шаленого цькування, можливо, передчуваючи наближення тотального терору, після арешту свого приятеля письменника Михайла Ялового на знак протесту проти початку масових репресій проти української творчої інтелігенції 13 травня 1933 року в Харкові, у будинку письменників «Слово», Хвильовий покінчив життя самогубством.

В останній день життя митець запросив у гості найближчих друзів і пообіцяв їм прочитати новий твір. Поводився розкуто, оптимістично, весело. Частував гостей чаєм, грав на гітарі. Врешті-решт нібито за рукописом вийшов у сусідню кімнату. Коли ж друзі кинулися туди на звук пострілу, побачили мертвого Хвильового, а на столі – дві передсмертні записки.

Самогубство Хвильового комуністи розцінили не як докір їм, а як чорну невдячність злеліяного партією таланту, якому нібито створили всі умови для розквіту. Смерть Миколи Григоровича вразила друзів і рідних, але нікого не здивувала. Всі знали справжню причину самогубства, хоч у газетах подавалися лише версії, вигідні режимові.

Його смерть стала символом краху ідеології українського націонал-комунізму й кінця українського національного відродження 1920–1930-х рр. Твори та ім'я Миколи Хвильового залишалися забороненими аж до останніх років існування тоталітарного радянського режиму в Україні. Навіть могилу Хвильового зрівняли із землею, а на її місці влаштували «парк культури й відпочинку». *«Він вважав себе романтиком. Проте його романтизм увійшов у конфлікт з неромантичним часом»*, – пише Юрій Шаповал.

Аж наприкінці 80-х років ХХ ст. ентузіасти з організації «Спадщина» впорядкували могилу Миколи Хвильового у Харкові, а його твори повернулися до українських читачів. Сьогодні в Україні Хвильового пам'ятають, читають і перевидають. Наостанок згадаємо цитату митця, яка з роками лише набуває актуальності для українського народу: *«Перед нами стоїть таке питання: на яку зі світових літератур взяти курс? В будь-якому випадку, не на російську. Від російської літератури, від її стихії українська поезія повинна втікати як можна швидше. Справа в тому, що російська література віками тяжіє над нами, як хазяїн положення, який привчив психіку до рабського наслідування»*.

Українське суспільство, зміцнівши, не примириться зі своїм фактичним гегемоном – російським конкурентом. Ми повинні негайно стати на сторону

молодого українського суспільства, яке втілює не лише селянина, але і робітника, і цим назавжди покінчити з контрреволюційною ідеєю створювати на Україні російську культуру».

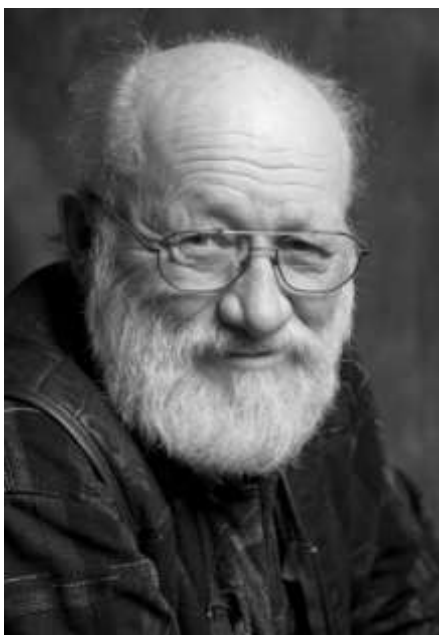
Матеріал подано за джерелами:

1. Котубей О. «Геть від Москви!»: як Микола Хвильовий розлютив Сталіна й пророкував державність України. *Суспільне: Культура*, 13 грудня 2022 р. URL: <https://suspilne.media/culture/336790-get-vid-moskvi-ak-mikola-hvilovij-rozlutiv-stalina-j-prorokuvav-derzavnist-ukraini/>.

2. Непокірний син свого часу: до 130-річчя від дня народження Миколи Григоровича Хвильового (уклад. В. Вовк). *Калейдоскоп знаменних дат на 2023 рік: інформ.-бібліогр. матеріали* / С. Бадрук, Г. Буркацька, В. Вовк, Ю. Круть; ред.: В. Кучерява, Н. Лінкевич; Держ б-ка України для юнацтва. Київ, 2022. С. 81–83. URL: <http://4uth.gov.ua/kalejdoskop-znamennyh-dat/>.

29 грудня

**ХУДОЖНИК, СКУЛЬПТОР, ФІЛОСОФ ТА МУДРЕЦЬ
(до 80-річчя від дня народження Василя Івановича Феценка)**

Народний художник України, скульптор Василь Іванович Феценко народився 29 грудня 1943 року в с. Чоповичі Малинського району Житомирської області. Дитинство припало на важкі повоєнні роки. Мати, дядьки й тітки – ось його університети в дитинстві. А ще восьмирічка в Чоповичах і Сімферопольське художнє училище ім. Самокиша, де закінчив скульптурно-прикладне відділення.

У 1971 році закінчив Київський державний художній інститут, де його учителем і наставником був Олександр Ковальов, якого Василь Іванович вважав своїм духовним батьком. З цього ж року скульптор працював у майстернях художнього фонду Житомира. У 1978 році став членом Спілки художників України.

У листопаді 1995 року Василю Феценку присвоєно почесне звання заслуженого художника України, а в 2009 році – народного художника України.

Широкий діапазон інтересів майстра дав змогу створити колоритну галерею образів визначних діячів: поета Тараса Шевченка; хірурга Миколи Пирогова; композиторів Михайла Скорульського, Віктора Косенка, Анатолія Білошицького; співака Бориса Гмирі; актора Петра Кукуюка; балерини Лідії Чернишової та інших. Василь Феценко – автор циклу композицій «Прокляття війни».

Улюблений матеріал майстра – мармур. Багато робіт він виконав з бронзи та граніту. Творам Василя Івановича притаманний тонкий психологізм, романтизм, поетичність. Роботи майстра знаходяться в музеях Житомира, Ужгорода, Кропивницького, Львова, Баку, Монтани (США) та в Національному музеї образотворчого мистецтва України у Києві.

У 2009 році Василю Івановичу було присуджено Всеукраїнську премію ім. Івана Огієнка. У 2014 році у номінації «Образотворче мистецтво» Феценку присуджено літературно-мистецьку премію ім. Лесі Українки Житомирського обласного відділення Українського фонду культури за втілення образу Тараса Шевченка в камені у містах Коростені та Чуднові.

У 2017 році у Житомирі відкрили пам'ятники Івану Огієнку та Олегу Ольжичу. Це також роботи Василя Феценка.

У його майстерні – цілий світ в об'ємних формах. А скільки таких творів зробили досвідчені руки житомирського скульптора Василя Феценка за 60-річну практику, годі й порахувати. *«Це діти мої, – говорив з посмішкою про свої скульптури. – Я їх народжую. Шкода тільки, що у суспільстві сьогодні інші потреби, та й цінності у людей змінилися».* Для нього було надзвичайно важливо, щоб «його діти» оселялися там, де їм належить.

Феценко згадував, як свого часу зустрівся з піаністом, «музикантом сторіччя» Святославом Ріхтером у Москві. Про цю майбутню зустріч тоді, у 70-х роках, він навіть і не здогадувався, позаяк його візит до Москви був пов'язаний з іншою метою. *«В Одесі є пам'ятник академіку і вченому в галузі космонавтики Валентину Петровичу Глушку. Його створив мій учитель і духовний наставник Олександр Ковальов. Так-от у 70-х роках, коли Саніч працював над проектом, він запросив мене в Москву: тоді все затверджувалося там. Я мав допомогти йому завезти проект, бо він був великого розміру. Кажу учителю: допоможу, а ви допоможіть мені зустрітися з Іваном Семеновичем Козловським (відомий український тенор).*

Ми тоді зустрілися з Козловським: у нього вдома чай пили. Мій учитель каже співаку, що я, його учень, хочу написати його портрет. Козловський мовить, що думка чудова, але не на часі, бо тут «Світлік» (про Святослава Ріхтера) запросив на виставку, разом поїдемо, подивимося його картини та колекції... Там я і зустрівся з Ріхтером».

Близько години житомирський скульптор спілкувався з маестро. Каже, особливо вразила здатність Ріхтера бачити музику в живописному полотні. *«Говорили про мистецтво. Але не про музику, а про його живописні роботи, про його колекції, – згадував Василь Іванович. – Я запитую Ріхтера: чому ви цю роботу купили? А він відповідає: послухайте, яка тут музика в картині. У живописі він бачив музику, розумієте?»*.

У своїй майстерні Фещенко працював із 1989 року. Саме тут у вмілих руках майстра оживає глина, бронза, мармур та каміння. *«Майстерня для скульптора – як лабораторія для хіміка. Без майстерні художник вуличний. У хіміка пробірки, а у скульптора – гіпс, камінь, бронза, глина. Я тут і живу. Моя квартира на 4 поверсі. То єдине, що туди мене тягне, – це бібліотека. Ми з Опанасівною (пані Надія, дружина Фещенко) вже давно тут прижилися. А бути дружиною митця – це ж теж мистецтво»*, – сміявся Фещенко.

Скульптуру «Двоє», де переплетені чоловік і жінка без голів, майстер характеризував так: *«Мене часто запитують: де голови? А я відповідаю: вони ж закохані, а значить голови свої втратили...»*.

У його майстерні – скульптурні композиції «Лукаш і Мавка», «Олександр Канцеров», «Гірник-рятівник», «Холодна вода» «Жінка, що плаче», Бальзак, Огієнко, Ольжич, апостоли Кирило і Мефодій. *«А ось і я, бородатий, як Сократ. Це мій учень Женя Свистун портрет мій зробив. Я позував йому. А схожий...»*, – посміхався скульптор.

Не так давно житомирський скульптор зліпив із глини погруддя Миколи Леонтовича: *«Леонтович для мене – як Бог. У мене записи є цього композитора. Я часто слухаю «Щедрика» для натхнення. Таких людей, як Леонтович, я називаю стовпами нації: Огієнка, Феценка-Чопівського, Леонтовича та ін. Шкода, що знищувалося тоді все мисляче та те, що повинно бути дороговказом...»*.

Ліплення – це постійний пошук необхідної форми. Письменник на папері викреслює зайве слово та додає нове, а скульптор із глиною так працює: зайве забирає – нове додає. Робота починається з ескізу чи малюнка, потім виконують невеликі «нашльопки». Проекти-ескізи роблять, щоб знайти те, що хочеш сказати глядачу. *«Я так форму шукаю. Відчуваю її не тільки пальцями, а всім тілом. Проект фарбую у гіпсі. З цього робиться потрібний розмір для відливки»*, – ділився досвідом майстер.

У малих об'ємах зафіксується задум, щоб у великому розмірі потім не помилитися. Та подеколи задум визріває вже у процесі роботи. *«Часом буває, що переробляєш і велику скульптуру, бо це – безкінечний процес, роботу*

закінчити неможливо. Дивився на велику скульптуру і думаєш: можна було б так зробити, а вона вже у бронзі».

На процес виготовлення скульптурного твору час майже не вплинув. Природа самого ремесла не міняє, казав скульптор. *«Коли я починав, то всі речі, скажімо з каменю, робилися вручну. Були примітивні засоби механізації: молоток, шкарпелі, троянки, шпунти. Зараз є фрези для різання каменю. Інструменти, звичайно, пришвидшують, реалізацію творчого задуму, та найголовніше знаряддя скульптора – це його руки».*

Скульптор на схилі літ роздавав свої роботи. Майже всі класичні зліпки віддав дітям у Художню школу ім. В. Шкуринського. Із сумом згадував прикрий випадок: *«Коли помер мій учитель-наставник Ковальов, у його майстерні робіт усяких було... Я за три дні там усе відреставрував, бо майстерня за мною пів року рахувалася. А потім, коли треба вже було ключі віддавати, дзвоню у школи художні та музичні, щоб забрали. Не прийшли. Так мистецтво у смітник пішло, – із болем. – Тому і роздаю все, що можна роздати. Бо в житті, як виявилось, все набагато простіше, ніж у мистецтві».*

«Та поки живу – щоденно працюю, народжую “своїх дітей”. Художник прив’язаний до свого світогляду... Він не може не працювати, бо світовідчуття таке...», – говорив житомирський скульптор з академічною освітою, цікавим життєвим досвідом, багатим внутрішнім світом та безкорисливими духовними потребами...

І це ще далеко не весь Василь Феценко – заслужений художник України, народний художник України, філософ та мудрець...

Помер Василь Феценко в кардіологічному відділенні обласної лікарні імені О. Ф. Гербачевського 24 вересня 2023 р. Житомиряни попрощалися зі своїм великим земляком у Свято-Михайлівському кафедральному соборі.

Матеріал подано за джерелами:

1. У Житомирі помер народний художник України, скульптор Василь Феценко. *Новий день*, 25.09.2023. URL: <http://www.newday.org.ua/news/u-zhytomyri-pomer-narodnyj-hudozhnyk-ukrayiny-skulptor-vasyl-feshhenko/>.

2. У майстерні генія: про що говорять великі... Скульптор Феценко. *Офіційний вебсайт Житомирської міської ради*, 10.10.2021. URL: <https://zt-rada.gov.ua/?pages=14658&prel-1415-14658=1>.

3. Феценко Василь Іванович. *Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олега Ольжича*. URL: <https://www.lib.zt.ua/ua/outstanding/node/8646>.

Пам'ятник Олегу Ольжичу, 2017 р., Житомир
Скульптор Василь Фещенко

Пам'ятник Івану Огієнку (митрополиту Іларіону), 2017 р., Житомир
Скульптор Василь Фещенко

Пам'ятник Тарасу Шевченку, 2014 р., Коростень
Скульптор Василь Фещенко

Пам'ятник Тарасу Шевченку, 2014 р., Чуднів
Скульптор Василь Фещенко

Методичні матеріали
(електронне видання)

Лагдан Світлана Петрівна

ВІСНИК КУРАТОРА

№ 75
(листопад)

Комп'ютерна верстка С. П. Лагдан

Український державний університет
науки і технологій

вул. Лазаряна, 2, Дніпро, 49010